

KASTAMONU ŞEHİR MERKEZİNİN TEŞEKKÜLÜNDE TİCARET YAPILARININ ROLÜ

Dr.Z.Kenan BİLİCİ

Sanat tarihi yazıcılığının, sanat adını verdiğimiz faaliyetin ürünlerini, insanlığın sosyal tarihi içerisinde ele alıp yorumlayan bir yönü var. Oysa Türkiye'de, ister bir müze deposundaki küçük eserler üzerinde çalışmak, isterse mimari eserler ya da bunların oluşturduğu bir şehir dokusunu fizik-bütün olarak yorumlamak hâlâ çok güç bir iştir.

Gerçekten de mimarlık ve şehir tarihi araştırmalarında karşılaşılan güçlükler ve tahribatın boyutları anlatmakla bitmez.

Görülen odur ki, eski şehirlerin bugünkü bireylerinde, şehirden bilinci eksiktir ya da yoktur. Bir başka deyişle, yüzlerce yıllık sosyal, ekonomik ve kültürel birikimlere sahip şehirlerimiz, bu dokuya titizlenecek ve sahiplenecek bireylerini kaybetmiş; son sahiplerinin hoyratça tutumları sergilemesine ses çıkaramamış ve kadirbilmez bu kişilerin elinde giderek daha çok tahrip edilmiştir. Bugün artık, çoğunun sahibi bile belli olmayan harabe halindeki camiler, medreseler, türbeler, hanlar, hamamlar, çeşmeler, bu görüntüleri ile kimseyi rahatsız etmiyor; nisbeten sağlam kalabilmiş eserlerin orasını burasını kemirmek için, insanlarımız olağanüstü çabalar harcıyorlar. Görünüşe bakılırsa, kavramlaşma ve örgütlenmesini oldukça ilerletmiş, gereken yasal düzenlemelerini yapmış olan devlet de, bunca olumsuz gelişmelere genellikle seyirci kalmakla yetinmiş; kamuoyu da bu konuda yeterince duyarlı olamamıştır. Artık bir mimari eserin geçmişini bütün yönleriyle anlayabilmek, restorasyonla bozuldukları için ilettikleri tarihî ve estetik mesajları yorumlayabilmek ya da bir şehir dokusunu ayrıntılarıyla ortaya koyabilmek, hattâ bütün bunların çok değil 50-60 yıl önceki durumlarını bile hayal etmek çok güçtür.

Oysa, Türkiye gibi, sanayileşen ve maddi çevresi daha hızlı değişen toplumların, kendi geçmişlerini bugünkü kimliklerinin tanımlanmasında kullanmak için, daha çok korumak ve gözetmek zorunda oldukları muhakkaktır. Fakat ülkemizde, sanayileşme, şehirleşme; şehirleşme ise tarihî anıtları giderek ortadan kaldıran çarpık bir modelle beraberinde getirdiğinden, maddi görüntülerin toplumdaki birleştirici ve bağlayıcı görevleri sona eriyor. Bugün artık, eski şehirlerimizi bilinçsiz ve güngömmemiş bir spekülasyona teslim etmenin görüntüsü, yüzlerce yıllık sosyal ve kültürel birikimlere sahip bu dokuların, sıradan apartman tarlalarına çevirmiştir.

Onun içindir ki, Türkiye'de, tarihî çevreye hayatiyet veren unsurların, giderek büyük bir hızla ve titizlikle, birer birer ayıklandığını söylemek için fazla cesur olmak gerekmiyor. Gerçi, çevrenin yeşili ile bütünleşmiş eski bir sokak, birbirine yaslanmış ahşap evler, şirin cumbalar gibi kimi şehir kesitleri hayallerimizi genişletip, hâlâ pastoral zevklerimizimizi tatmin ediyorsa da, bu maddi görüntülerin değişen şehir morfolojisindeki yerleri giderek daralıyor ve kıskançlıkla sahiplenmemiz gereken bu doku, orada bir ömür tüketenler için çoğu kez hiçbir şey ifade etmez oluyor.

Bu niye böyle oluyor ve insanlarımız mirasçısı oldukları tarihî çevreyi değiştirip, onu bütünüyle ortadan kaldıracak gücü kendilerinde nasıl bulabiliyorlar? Bu soruların cevaplarını sosyolojik etüdlerin ortaya koyacağına şüphe yok.

Türkiye gibi, bırakalım şehri ya da mahalleleri, küçük bir sokağı bile doğru dürüst korunamamış bir ülkede, anıtların, sadece şehirle bütünleşen ve ona karakter kazandıran birer öge değil, aynı zamanda arşivlerde günışığına çıkmayı bekleyen yüzlerce belgenin yazdığından daha çok tarihimizi yazdıkları anlaşılana kadar, korkarım iş işten geçmiş olacaktır.

Böylesine karmaşık ve trajik bir durumdan, Kastamonu da epeyce nasibini almıştır. Vaktiyle şehrin görkemli panoramasına tanıklık eden pek çok eser, zamanla birer birer ortadan kalkmış; geriye ancak kopuk kopuk bilgiler veren ve çoğu harabe halinde günümüze ulaşabilmiş eserler kalabilmiştir.

İtiraf etmek gerekirse, sadece bu eserler üzerinde çalışmak ve bunların şehirleşme mekaniğinde oynadıkları rolü tesbit etmek bile, neredeyse insan ömrüne sığmayacak kadar uzun, zor ve zahmetli mesai gerektiriyor. Bu eserler arasında dikkat çekici bir grubu da, ticaret yapıları oluşturmaktadır.

Kastamonu'da şehir merkezinin teşekkülü ve gelişmesinde ticaretin ve ticaret yapılarının her zaman büyük rolü olmuştur. Başka bir deyişle, şehrin varoşlarında ve sur içi yerleşmenin kimi bölümlerinde, yerleşmeye doğrudan etkisi olan dinî-sosyal nitelikli müesseseler, şehir merkezinin gelişmesinde aynı ölçüde etkili olamayıp, daima **second** bir konumda kalmış ; daha Selçuklu döneminde teşekkül eden bu kesim, esas itibariyle Beylik ve Osmanlı döneminde inşa edilen eserler ile genişlemiş; XVIII.yüzyılın sonunda ise herhalde bugünkü sınırlarına yaklaşmış idi. Gerçi bugün şehir merkezinde yer alan 4 han ve 1 bedestene bakarak, şehrin şaşırtıcı zenginlikteki ticaret hayatını anlayabilmenin ve bu görkemli panoramayı gözlerimizde canlandırabilmenin imkânı yoktur. Oysa geçen yüzyılda burada 45 han bulunuyor ve çeşitli çarşı ve pazar yerlerinde de şehre büyük bir canlılık kazandıran yoğun bir ticaret hayatı hüküm sürüyordu. Tarihi kaynaklar, eski yapıların kronolojisi, eski çarşı ve pazar yerlerine işaret eden kimi adlandırmalara dayanarak, şehir merkezinin teşekkülünde ve gelişmesinde ticaret yapılarının oynadıkları rolü şu şekilde belirlemek mümkündür:

Bilindiği üzere, XII.yüzyılın sonlarına doğru kesin surette Türklerin eline geçen Kastamonu, XIII.yüzyılda etrafı surlarla çevrili bir Ortaçağ şehri haline gelmişti. Ne yazık ki, bu surlardan günümüze hiçbir iz ulaşmamıştır. Bu dönemde, eski yerleşmenin yoğunlaştığı İçkale'nin eteklerinden başka, yüzyılın ortalarında şehrin, şimdiki Nasrullah Meydanı denilen merkeze doğru yayıldığı anlaşılıyor. Bugün için kesinlikle kanıtlanamasa da, şehrin buraya yayılmasında,-ihtimal, yüzyılın ilk yarısından kalma- bir Ulucami'nin etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim, şimdi aynı meydana bir restorasyon ayıbı olarak duran ve vaktiyle Çifte Hamam olarak inşa edilmiş hamamın bânisi Frenkşah Cemaleddin tarafından tanzim ve tertip olunmuş bir vakfiyede¹, hamamın yakınındaki dokuz dükkândan bahsedilmesi, çarşının bu civarda aranması gerektiğini gösterdiği gibi, bu çarşının teşekkülünde bir Ulucami'nin etkili olduğu anlamına da gelir.

XIV.yüzyılın ilk yarısında şehri dolaşan İbn Batuta, "hiçbir ülkede fiyatları bu şehirden daha ucuz bir yer görmediğini" söyledikten başka, "At Pazarı" diye bir pazar yerinden bahseder². Yeri kesin olarak tesbit edilemeyen bu pazarın, şehrin dış kesiminde bulunduğu düşünülebilir.

XV.yüzyılda, İsfendiyaroğulları Beyliği zamanında, İsmail Bey'in inşa ettirdiği "kervansaray" (Resim 1-2), "Attarlar Çarşısı"nda bulunuyordu³. Sultan, "Buğday Pazarı"nda bir dükkânı ve bahçeyi de bütün gelirleri ile yeni yaptırdığı külliyesine vakfetmişti⁴. Söz konusu pazarın, XVI.yüzyılda, Yakup Ağa'nın tanzim ettirdiği vakfiyede belirtilen ve şimdiki Arabapazarı Çifte Hamamı'nın civarına isabet eden "Tahıl Pazarı"⁵ ile aynı yer olması pek muhtemeldir. Aynı dönemden, 1446-47 tarihli Hamza Ağa vakfiyesi, şehrin batısında, surlar dışında Bey Oğlu Mahallesi'nde "Yukarı Pazar"denilen bir pazarın bulunduğunu göstermektedir⁶. Bu husus, bazı sicillerde "kale altında çarşı" diye zikredilen⁷ çarşının yerini de açıklar mahiyettedir.

Bunlardan başka, aynı dönemde Kastamonu'nun atlarının "pek meşhur ve yüksek fiyatlarla" satıldığını, ayrıca doğan ve şahin gibi av kuşlarının ihraç edildiklerini de biliyoruz⁸. Bunlara "Kastamonu sah-tiyâni" denilen özel bir tür deri de⁹ dahil edilebilir. Diğer taraftan, bu dönemde Sinop Limanı vasıtasıyla Karadeniz'deki Ceneviz kolonileri ile yakın ticarî ilişkilere girildiği; bakır ve demir ihracatı yapıldığı anlaşılmaktadır¹⁰.

Bu oldukça cılız sayılabilecek bilgiler, takdir edileceği üzere, şehrin Osmanlı hakimiyetinden önceki ticaret hayatının boyutlarını ve şehir estetiğine yön veren mimari faaliyetin düzeyini bütünüyle yansıtmaktan uzaktır. Buna karşılık, İsmail Bey Kervansarayı'nın bulunduğu şimdiki meydan başta olmak üzere, vaktiyle

1. MEHMED BEHCET., *Kastamonu Asâr-ı Kadimesi*, İstanbul.1341, s.,110-111.
2. KOPRAMAN, K.Y., "Memlûk Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu*, Tebliğler, Ankara. 1989,s,21-22.
3. YAMAN,T.M., *Kastamonu Tarihi* "XV inci asrın sonlarına kadar", I, Kastamonu. 1935, s.161.
4. MEHMED BEHCET. a.g.e, s., 130-131
5. MEHMED BEHCET., a.g.e, s.148
6. MEHMED BEHCET., a.g.e, s.123.
7. Kastamonu Müzesi Şer'iyye Sicilleri (K.M.Ş.S.), Defter No.428-Sıra No.182-183
8. UZUNÇARŞILI, İ.H., *Anadolulu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1984 (3),s.145.
9. UZUNÇARŞILI,İ.H.a.g.e,s.249
10. UZUNÇARŞILI,İ.H.a.g.e, s.,144-145.

kuzeydeki sur kapısı, batıda ise "Mahkemealtı Sokağı" denilen kesime yayılan sahanın, çeşitli mesleklerden esnaf ve zanaatkarlarca işgal edilen çarşı ve pazar yerleriyle, İsfendiyaroğulları dönemindeki yerleşim düzeyini az çok koruduğu söylenebilir.

Osmanlı hakimiyetinin ilk yıllarına ait **Bedesten** (Resim 3-4) ve "Balkapanı" diye anılan "II.Sultan Bayezid Kervansarayı"¹¹ (Resim 5), vaktiyle şehrin ticaret merkezinin kilit yapısı durumundaki "İsmail Bey Kervansarayı"nın hemen yanbaşı ve "Attarlar Çarşısı"nda inşa edilmişlerdir. Şehrin Osmanlı hakimiyetine geçmesinin akabinde bir bedestenin inşa edilmiş olması, hiç kuşku yok ki, ticaret hayatına büyük bir canlılık kazandırmış; bir süre sonra buraya katılan "Bayezid Kervansarayı" ile, yapıların çevresinde oldukça geniş ve birbirleriyle bağlantılı büyük bir "iş merkezi" teşekkül etmiştir.

Böylesine geniş bir merkeze, daha sonraları iki yapının daha katıldığı dikkati çekiyor. Bunlardan biri, XVII.yüzyılın sonu XVIII.yüzyılın başlarına tarihlendirebileceğimiz "Yanık Han" (Resim 6-7)¹², diğeri de XVI-II.yüzyılın ortalarından Reis'ül-küttab Hacı Mustafa Efendi Hanı'dır¹³ (Resim8-9).

Şimdi tümüyle ortadan kalkan diğer yapılardan hiç değilse bir kısmının yerini tesbit etme imkânı hâlâ vardır. Sözelgesi bir 16. yüzyıl eseri olan ve yakın zamanlara kadar bir harabe halinde iken yıktırılıp ortadan kaldırılan Acem Hanı şimdiki Arabapazarı Çifte Hamamı'nın yakınında; XVII.yüzyıla ait bir sicilde geçen Çukur Han Frenkşah Hamamı yanında¹⁴; aynı yüzyıldan Hacı Ahmed bin İlyas tarafından inşa ettirilen "*fevkânî ve tahtanî odaları havi*" han, Haffaflar Sokağı'nda¹⁵; XVIII.yüzyıla ait Turşucu Hanı¹⁶ Topçuoğlu Camii civarında ve XIX.yüzyıla ait Müjdecioğlu Hanı¹⁷ ise Yakup Ağa Külliyesi'nin yerleştiği tepenin hemen altında, "*Kömür Pazarında ve aşçı Hasan karhanesi kurbünde*" idi.

Hanların çevresinde, birbirleriyle bağlantılı ve çok değişik meslek gruplarını barındıran çarşılar ve çeşitli ürünlerin el değiştirdiği pazar yerlerinin kümelenildiği dikkati çekmektedir. Sözelgesi, bedestenin doğusunda, şimdiki Belediye caddesine paralel olarak uzanan ve güneyden İsmail Bey Kervansarayı ile sınırlanan sokakta "Terziler Çarşısı"nın bulunduğunu biliyoruz¹⁸. Çarşının batı ucunda, çarşı esnafına tahsis edilmiş veya daha çok çarşı esnafı tarafından kullanıldığı için zamanla o çarşının adıyla anılagelmiş bir de mescit vardı¹⁹. Bedestenin hemen önünde iken, yakın bir tarihte yıktırılarak ortadan kaldırılan bu mescidin arsası, buradaki yaşlı esnaf tarafından hâlâ "Terziler Mescidi Yeri" olarak gösterilmektedir.

"Terziler Çarşısı"nın doğusunda ve Frenkşah Hamamı'nın kuzeyinde uzanarak şimdiki Belediye caddesine bağlanan sokak, tümüyle "Kasaplar Sûk'u" idi²⁰. Caddenin karşısında ise, "Kuyumcular Çarşısı"nın bulunduğu anlaşılıyor²¹. Sözkonusu yerler, bugün de "Kasaplar Sokağı" ve "Kuyumcular Sokağı" diye anılmaktadır.

"Kuyumcular Çarşısı"nın (Kuyumcularbaşı) kuzey ucunda bulunan ve fakat şimdi tümüyle ortadan kalmış "Yemeniciler Mescidi"²², bazı arşiv belgelerinde tesadüf ettiğimiz "Yemeniciler Çarşısı"nın da²³, bu civarda bulunduğu işaret eder.

Frenkşah Hamamı'nın güneyinde ise, hamam ile Nasrullah Şadırvanı arasında, vaktiyle bir "Bakkallar Sûk'u" bulunuyordu²⁴.

11. Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı Arşivi (V.G.M.Arşivi), Defter No.204-Sıra No.915; Defter No.203-Sıra No.454.

12. BİLİCİ, Z.K., Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18.Yüzyıl Sonuna Kadar), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.1991, s.,123-127.

13. BİLİCİ, Z.K., A.g.e.s., 128-131.

14. K.M.Ş.S.Defter No.425-Sıra No.62.

15. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-u Kadime Arşivi (T.K.G.M.K.K.A), 554 sayılı Vakıf Defteri'nde kayıtlı bulunan ve H.1064/M.1653-54 tarihli "Kastamonu Sancağından el-hac Ahmed'in Vakıfnâmesi"nde bu han ile ilgili bir hayli malumat vardır.

16. V.G.M.Arşivi, Vakfiye Defteri No.2401,s.333.

17. K.M.Ş.S.Defter No.617-Sıra No.317.

18. V.G.M.Arşivi, Defter No.204-Sıra No.1548.

19. V.G.M.Arşivi, Vakfiye Defteri No.2325,s.5

20. V.G.M.Arşivi, Defter No.1759-Sıra No.188.

21. V.G.M.Arşivi, Defter No.1760-Sıra No.,272-273.

22. V.G.M.Arşivi, Defter No.589-Sıra No.205,s.113.

23. V.G.M.Arşivi, Defter No.2314,s.,190-191.

24. V.G.M.Arşivi, Defter No.1760,s.,272-273.

Bedestenin güneyinde, bedesten ile şimdi "Balkapanı Hanı" denilen "Bayezid Kervansarayı" arasındaki yol, XVII.yüzyılda "Çilingir Çarşısı"na²⁵ bağlanıyordu. Bugün hanın güneyinde hâlâ "İplikçiler Çarşısı" diye anılan çarşı da, kanımca Osmanlı dönemindeki yerini korumuş olmalıdır.

"Çilingir Çarşısı"nın bulunduğu yerin hemen yakınında, şimdiki Kazancılar Mescidi'nin güneyinde, "Bakırcılar Çarşısı"²⁶ ve "Kaz (g) ancılar Sûk'u"²⁷ yer alırken, kuzeyde "Arabapazarında Demirciler Sûk'u"²⁸ vardı. Bunlardan hâlâ bakırcılıkla uğraşan bir grup esnaf, Bakırcılar Çarşısı'nda ticaret yaparak geçimlerini sürdürüyorlar.

Bu kesimin güneyinde, Yakup Ağa Camisi ile Alaca Mescit arasından geçerek kuzeye doğru yönelen ve Alaca Mescit sokağının başında doğuya dönerek Mahkemealtı sokağına açılan yerde ise "Kömür Pazarı"²⁹ bulunuyordu.

Bunlardan başka, XVIII.yüzyıla ait kayıtlarda rastladığımız "Pirinç Pazan"³⁰ ve "Debbağ Pazarı"nın³¹ yerlerini kesin olarak tesbit etme imkânı yoktur. Bunlardan "Debbağ Pazarı"nın, H.1320/M.1902-3 tarihli bir kayıta tesadüf ettiğimiz "Cebrazil Mahallesi'ndeki Debbağlar Camisi"³² ibaresinden hareketle, şehrin doğu yakasında bulunduğu tahmin edilebilir.

Kaynaklar, hanlar, çarşı ve pazar yerleri arasında sayısız berber, tuzcu, eskici, sabuncu, sarraf, tüfekçi, sarac ve bakkal dükkânları, tek veya iki katlı mağ(a)zalar, ayrıca fırınlar, kahvehaneler ve atelyelerin bulunduğunu; bunlardan bir kısmının da gayri-müslimler tarafından işletildiğini göstermektedir. Bunlardan başka şehirde "Boyacı karhanesi" veya "Boyahane" denilen atelye ve imalâthanelerin sayısı da oldukça fazla idi. Nitekim "Mai boyacı taifesi tarafından tamga mukataası mutasarrıfı Ali Ağa hakkında fazla rûsûm alma davası" ile ilgili H. 1101/M.1689-90 tarihli bir mahkeme sicilinden, XVII.yüzyılın sonlarına doğru şehirde 40 boyahane bulunduğu anlaşılmaktadır.³³ Bu imalâthanelerde değişik renkte boyalı iplikler üretiliyor; bunlar da XVIII.yüzyıla ait bir kayıta rastladığımız gibi, "Penbeci Dükkânı", "Maici Dükkânı"³⁴ diye zikredilen ayrı ayrı dükkânlarda satılıyordu. XIX.yüzyılda şehri dolaşan Ainsworth'ün şehirde, her birinde 4 ile 8 tezgâh bulunan 32 baskı evi ve ayrıca kırmızı renk için 6, mavi renk için 22 olmak üzere toplam 28 boyahanenin bulunduğundan bahsetmesi, atelye ve imalâthanelerin giderek azaldığını gösterir.³⁵

Diğer taraftan, "menzil" diye anılan bir yapı grubu daha vardır ki, genellikle iki katlı ve ahşap olan bu yapılar, bir avlu etrafında dizilen dört veya beşer oda ile mutfak, ahır ve tuvaletten oluşmaktaydı ve şehre gelen tacirlere kiralanmaktaydı. H.1161/M.1748 tarihli bir vakfiyeden anlıyoruz ki³⁶, bugün şehir merkezinde yer alan Reis'ül-küttab Hacı Mustafa Efendi Hanı'nın bulunduğu arsada, han yapılmadan önce vaktiyle birbirine bitişik dört menzil bulunmaktaydı ve sözkonusu yapılar adı geçen zât tarafından satın alınarak, arsaya "müceddeden kârgir bir han" inşa edilmişti.

TARTIŞMA

Başkan- Efendim Sayın Kenan BİLİCİ'nin tebliğini dinlediniz.

Herhangi bir sorusu olan var mı?.. Buyurun.

Doç.Dr.Orhan Cezmi TUNCER- Efendim bir önerim var.

Bu söylediğiniz eski mahalleleri, çarşıları haritadan yararlanarak üzerine koyup yeniden yazarsanız iyi bir belge olacaktır, kavraması da kolaylaşacaktır, algılaması; mümkünse. Ne diyorsunuz bilmiyorum.

25. K.M.Ş.S., Defter No.411-Sıra No.116.

26. V.G.M.Arşivi, Defter No.1760, s.,215-216.

27. V.G.M.Arşivi, Defter No.203-Sıra No.1252;Defter No.204-Sıra No.3109.

28.V.G.M.Arşivi, Defter No.203-Sıra No.994

29. K.M.Ş.S., Defter No.617-Sıra No.317.

30. V.G.M.Arşivi, Defter No.207-Sıra No.75; Vakfiye Defteri No.603, s.104.

31. V.G.M.Arşivi, Defter No.1760,s.263.

32. V.G.M.Arşivi, Defter No.204, s.3317; Vakfiye Defteri No.597, s.,173-158.

33. K.M.Ş.S., Defter No.411/I-Sıra No.28.

34. V.G.M.Arşivi, Defter No.1760,s.,234-235.

35. AINSWORTH,W.F.,Travels and Researcher in Asia Minor,Mesopotamia,Chaldea and Armenia,Vol.I London.1842,p.82.

36. V.G.M.Arşivi, Defter no.2104,s.333.

Dr.Z.Kenan BİLİCİ- Efendim, uzun vadeli bir çalışma demiştim. Aslında bilgisayarla yapılması gereken, işin hamallığını yapıyoruz tabiri caizse. Söylemiş olduğunuz husus, bir harita üzerine hiç değilse sınırlarını çizmek suretiyle aplike edilecektir.

Başkan-Efendim, Ben bir-iki kelime söylemek istiyorum.

Önce Sayın BİLİCİ'ye' teşekkür ederim. Zevkle ve ilgi ile dinledim. Çünkü, eserleri münferit tek eser olarak incelemek yeterli değildir. Çevresi içinde, muhiti içinde bu eserleri tanımak gerekli ve Osmanlı şehirciliğini, Türk şehirciliğini de ancak bu çeşit çalışmalarla öğrenmemiz mümkün olacak.

Kastamonu aslında bir Bizans yerleşim yeridir. Fakat hiç bir Bizans yapısı, kalıntısı yoktur. Hatta önemli bir yerde adı hususunda bir fikir ortaya atılmıştır. Bizim Evliya Çelebi'yi falan bırakın, Kastrokomneni yani, Kominenosların Hisarı adından "**Kastamonu**" adının doğduğu şey yapılır ki, Kominenoslar bildiğiniz gibi Bizans İmparator sülalesinin önemli bir kesimini işgal ederler. Doğru mudur bu etimoloji bilmiyorum ama, yani bir Bizans yerleşim yeridir ve kale bir Bizans kalesidir, önemli bir Bizans kalesidir. Fakat Bizans döneminden hiçbir şey yok ortada. Yani camiye çevrilmiş kilise dahi yok. Fakat, şehir bir Türk şehri olarak doğmuş, gelişmiş ve kocaman bir merkez haline gelmiştir.

Ben çok sene evvel ziyaret ettim Kastamonu'yu enteresan evler ve ev kapıları ile bilhassa bahçelerine geçiş kapıları vardır ki bunların üzerine dövme demirden harikulade elemanlar vardı. Bilmiyorum bunlardan ne kaldı?

Bu bakımdan da incelendiğinde yani, bir şehir etüdü olarak Kastamonu bence Safranbolu'dan daha enteresan ev mimarisi, kapı biçimi ve tarihi eserler bakımından. Fakat bir ilgisizlik içinde olduğunu da farkettim. Mesela ben oraya gittiğimde, eskicilerde İsmail Bey Kütüphanesi'nin el yazma kitapları satılıyor. Yani bu acı bir şeydir. Yani bir vakıf kütüphanesinin kitapları eskicilerde satılmaktaydı. Ayhan diye bizde bir öğrenci vardı, antikacılık yapardı, bunlardan bir hayli satın alıp İstanbul'a getirdi. Yani buna da şahit olduk.

Dr.Z.Kenan BİLİCİ- Efendim önemli bir noktaya temas ettiniz aslında. Burada söylemek istediğim halde söyleyemediğim ve içimde ukte olarak kalacak şeyi de bu vesileyle belirtmek istiyorum. Aslında bu tabii, sadece Kastamonu için geçerli değil. Ama Kastamonu da gördüğüm şu ki, buradaki eski eserlerin sahibi belli değildir.

İsmail Bey Külliyesi Vakıflara bağlı iken, onların sorumluluğunda iken, Sinan Bey Sıbyan Mektebi'nin sahibi belli değildir. Reis'ül-küttap Hacı Mustafa Efendi Hanı şahıs eline geçmiştir. Vakıflarda bir tek kayıt bulamazsınız.

Başkan- Tabii bunların yıkılmaması gerekir. İlgili makamların gereken ilgiyi göstermesi gerekir. Çünkü bana bir yabancıdan intikal eden bir olay var. Falan yerdeki tarihi evin rölevesini bir ecnebi üniversite grubu çıkarıyor ve bundan sonra rölevesi çıkarıldıktan sonra sahibi "*Eyyvah, rölevesi çıkarıldı, buna mani olurlar*" diyor ve çatır çatır yıkıyor. Yıkıp bittikten sonra iş, bizim bir Anıtlar Kurullarımızdan bir tanesi bu binayı tescil ediyor. Bina yok ortada, tescil edilmiş bina. Yeri dümdüz. Bana bunu o yabancı kendisi anlattı geçenlerde. Böyle durumların yapılmaması lazım ve sorumsuzca bir takım eserlerin tahrip edilmemesi gerekir.

Yalnız siz bir bedestenden bahsettiniz, Sultan Cem'in olduğu söyleniyor. Bu da bana biraz tuhaf geliyor. Sultan Cem Kastamonu Valiliği sırasında 11-12 yaşında falan, bildiğim kadarıyla, Tarihçi arkadaşlarımız daha iyi bilirler. O Kastamonu Valiliğinde çocuk yaşta. Kaldırıp da orada bir bedesten vakfedecek durumda olduğunu ben pek sanmıyorum.

Dr.Z.Kenan BİLİCİ- Cem Sultan, bilindiği gibi, Karaman Valiliği sırasında da bir bedesten inşa ettirmişti. Yine çok küçük yaşta. Kastamonu Valiliği sırasında inşa ettirdiği söylenen bedesten. XVII.yüzyıla ait sicillerde "*Cem Sultan vakfı bedesten*" diye zikredilir. Hatta Devrekani'deki bazı dükkanların, bu bedestene vakfedildiğini de biliyoruz. Aynı sicillerde, bedestenin, XV.yüzyıla ait Cebrail Mescidi'nin vakıf arsası üzerine yapıldığı da yazılı.

Prof.Dr.Halûk KARAMAĞARALI - Efendim ticarî yapılar çok büyük kâr getirdiği için Hanedan mensupları da bunları yaptırıyorlar. Tahmin ederim ki, Cem Sultan adına bir bedesten yaptırılıp ona bazı vakıflar da verilmiş olabilir. Pek açığa çıkmasa da, aleni olmasa da hanedan mensupları ticarî yapılar çok kâr getirdiği için yaptırıyorlar. Bu bedesten de böyle olabilir.

Başkan- Efendim ben sözü şöyle bağlamak istiyorum; hakikaten tebrik ederim çok faydalı bir çalışma içindediniz. Bunu devam ettirin ve arkadaşımızın teklif ettiği gibi hakikaten bu şehir planı üzerine kaydedin, bu tespit ettiğiniz yapıları isimleriyle ve tarihçeleriyle. Böylelikle şehircilik bakımından çok değerli bir çalışma. Yani özbeöz Türk olan ve her şeyi ile, kuruluşu ile Türk olan bir şehri, bir büyük şehri bütün dokusu ile ortaya koymuş olacaksınız.

Çalışmalarınızın devam etmesini canı gönülden temenni ederim.

Prof.Dr.Erciment KURAN- Sayın BİLİCİ hepimizi tatmin eden çok güzel bir konuşma yaptı. Bu metodla diğer Anadolu şehirlerine, hatta Rumeli şehirlerine de genişletilmesi gerekiyor bu metodla, bu sistemle. Mesela Sinop, Tokat, Benim gördüğüm ve Bakırcılar Mahallesi, Erzurum gibi. Daha ciddi çalışmalara ihtiyaç var, yani bu şekildeki çalışmalar gibi.

Benim söylemek istediğim dünden beri, hep şikayet ettiğimiz fakat çaresini bulamadığımız, ama muhakkak çaresini bulmamız lazım, eğer Türkiye yaşayacaksa. Bu mesele bu kadar önemlidir.

1971 ile 1973 yılları arasında ben iki sene 3 ay Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı yaptım. Başından geçen bir şeyi anlatıyorum. Türkiye'deki bu hastalığın nelerde ne olduğunu buradaki kültür adamlarına anlatmak için.

Tacettin Dergâhı, benim dekanlığım zamanda restorasyonu tamamlanmıştır ve açılmıştır. Ben teslim aldım Mehmet Akif'in damadı ve iki kızından silahını, semaverini, gözlüğü, ve diğer eşyalarını.

O zaman tabii mevkiim icabı Dışişleriyle yakın temastaydım, Kültür dairesinden iki hariciyecimizle Tacettin Dergahına giderken biri Hacettepenin eski mahallesini gösterdi ki, o evlerin bazılarının içine girmiş şadırvanlı eski Osmanlı Türk kültürünün eserlerini bizzat görmüştüm. Yıkılıyor dökülüyor ama içeriye girince bahçesinde, bambaşka bir dünya ile karşılaşıyorsunuz, "Şu mezbeleliği görüyor musunuz? Doğramacı bunların bir kısmını yıktı iyi etti, diğer kısmı da inşallah yıkmak nasip olur" dedi.

Şimdi, böyle bir aydın kesim yetiştiriyorsanız Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden veya Hukuk Fakültelerinden; o zaman dünden beri burada ağlama duvarı olarak yakınımız boşunadır. Ama zennediyorum bir Türk kültürü gözümüzün önünde yıkılmaktadır ve öğleden sonra da bana 5 veya 10 dakika konuşma fırsatı verirse daha başka şeyler belirtmek isterim.

Mesela, biraz sizi de merakta bırakmak için şunu söyleyeyim, Kim biliyor Türkiye'de 1922 yılının sonunda Washington'da milletlerarası bir sosyal yardımlaşma kongresi oluyor. O zamanki Cumhurbaşkanının başkanlığında ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Sekreteri Mehmet Fuat Umay Bey başka bir vazife ile gidiyor ve bu kongreye katılıyor ve orada Türkiye'deki Vakıflar hakkında bir tebliğ veriyor. Verdiği tebliğin metni de basılmıştır; ama Türkiye'de rahmetli Muhlis Fer ile benden başka bu kitaptan haberdar olan kimse yok.

Teşekkür ederim.

Doç.Dr.Ayça ADALILAR (Turizm Vakfı Genel Başkanı)- Ben bir katkıda bulunmak istiyorum, derdimizin ne olduğunu açıklamak istiyorum.

XVIII.Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültürel Çevre Araştırma Başkan Danışmanlığını yaptım. Problemi aradım, neden Türk kültür eserleri restore edilmiyor?

Türkiye'deki Eski Eserler Kanunu Helen ve Eski Roma üzerine hazırlanmıştır efendim. Bugün hiç bir suretle yapılan kazıların büyük ağırlığı Roma ve Helen. Yani arkeoloji Türk Kültürü üzerine oturtulmamıştır. Dünya ülkelerinden bize aynen adapte edildiği için yapılan kazıların sadece % 4'ünün Türk İslam Kültürüne ait olduğunu geçen sene tespit ettik. Bunun dışında yapılan bütün arkeolojik kazılar dünya ülkelerinden programlanarak bize gelmekte ve Hint veya Roma veya Helen kökeni üzerinde; parası da yurt dışından kaynak olarak geldiğinden daima arkeoloji alanında çalışan arkadaşlarımız daima Roma ve Helen kökeninde çok büyük başarılar göstermişlerdir.

Türk Kültürü üzerinde ise, Türk İslam Kültürü üzerinde araştırma yapılmamıştır. Dönemin Bakanı Namık Kemal Zeybek Beyin emirleri ile bu yönetmeliğin değiştirilme çalışmaları başlatılmıştır. Yani yönetmelik, Eski Eserler Restorasyon Yönetmeliği, Türk-İslam Kültürlerini kazımaya, çıkarmaya müsait değil. Kaynak aktarmaya da müsait değil.

Bu nedenle, burada Vakıflar Genel Müdürlüğümüzün elinde büyük kaynak var ve Vakıflar Genel Müdürlüğümüzde ancak kendi kaynaklarıyla kendi çalışmasını götürebiliyor. Ama bunun dışında bilimsel çalışma yapılamıyor. Eğer geçen yıl başlatılan bu yönetmelik değiştirme meselesi XIX.Dönemde de kesinleşir, kanunlaşır, çıkabilirse o zaman, bizim bilim adamlarına düşen bu yolu sıkıştırmak, bu yolla sesi duyurtmak. Yani bu yönetmelik değişsin, Türk İslam kültürlerinin araştırılması, kazılması için kaynaklar vardır. Başka ülkelerden getirmeye de gerek yoktur. Ama arkeoloji, eski eser tanımına baktığınız zaman pat diye Roma ile başlıyor eski eserin tanımı.

Başkan-Efendim son konuşma önemli, ilgi çekici. Fakat esas konumuzun dışına çıktı. Bu, ayrıca üzerinde konuşulacak, tartışılacak bir mesele.

Yalnız şunu belirteyim ki, biz burada vakıf eserlerden bahsediyoruz. Bunun da sahibi Vakıflar Genel Müdürlüğü. Yani önce kendi malına Vakıfların sahip çıkması gerekir.

İşte demin bir arkadaşımız burada bize acı bir minare durumunu gösterdi. Yani oradaki vakıflar ve devlet idarecilerinin ilgilenmediklerinin açık bir örneği. Ben de Anıtlar Kurulları ile falan ilgili oldum, nelerle karşılaştım. Çorum'da şehrin meydanında bir saat kulesi var. Ondan sonra bir vali muavini bey ziyaretine gittiğimde, "Bu musibeti şu meydanın ortasından kaldıramadım gitti" dedi adam.

Düşüntün, vali bunu söylüyor. Şehrin saat kulesini şehrin tam ortasından kaldırmak istiyor. Ondan sonra, bir başka valimiz Sokullulara izafe edilen bir hamamın efendim caddeye ucu çıktı diye "Ben burada Vali oldukça bu hamam burada durmayacaktır, ben yıkacağım" dedi. Sonunda bilir kişi heyeti olarak da, Veteriner Müdürü ile Trafik Müdüründen rapor aldı, yine yıkamadı, Anıtlar Kurulu dayandı. Bunun üzerine üç tane bıçkın, fedai bulmuş, onlara hamamı yaktırdı. Yani bunu bir vali yapıyor. Durum böyle olduktan sonra eseri kolay kolay kurtaramazsınız.

Trakya'da bir kaymakamın halat bağlayıp da kamyonla minare yıktırıldığını da biliyoruz.

Onun için önce idarecilerin, Siyasal Bilgilerden çıkan idarecilerimizin, vaktiyle bu çok söylendi 30 ne evvel, Siyasal Bilgilerde sanat tarihi dersinin verilmesi husunda, Türk eserlerinin tanıtılması yolunda. Bilmiyorum böyle bir şey halen var mı, yapılıyor mu. Yani idarecilerin bunu bilmesi lazım. Bu eserlerin muhafazasının gerekli olduğunu ve devleti illerde, ilçelerde temsil ettiklerine göre bir bakıma bunun sahipleri olmaları gerektiğinin öğretilmesi lazım. Ama tabii aksi valilerle de karşılaştım. Tamamen eski esere merakı olan ve bunları korumak için de elinden geleni yapan valilerle de karşılaştım Anadolu'daki çalışmalarında, araştırmalarımında.

Onun için bu ayrı bir konu, başlıbaşına bir sempozyum konusu. Fakat burada Kültür Bakanlığı'na da önemli bir görev düşüyor. Bu ecdad yadigarı dediğimiz eserlerin en büyüğünden en ufağına kadar korunması için birtakım tedbirler alınmalı. Malesef burada henüz çok gerekli ilgiyi göstermiyoruz, gösteremiyoruz ve bunun örnekleri de acı şekilde karşımıza çıkıyor.

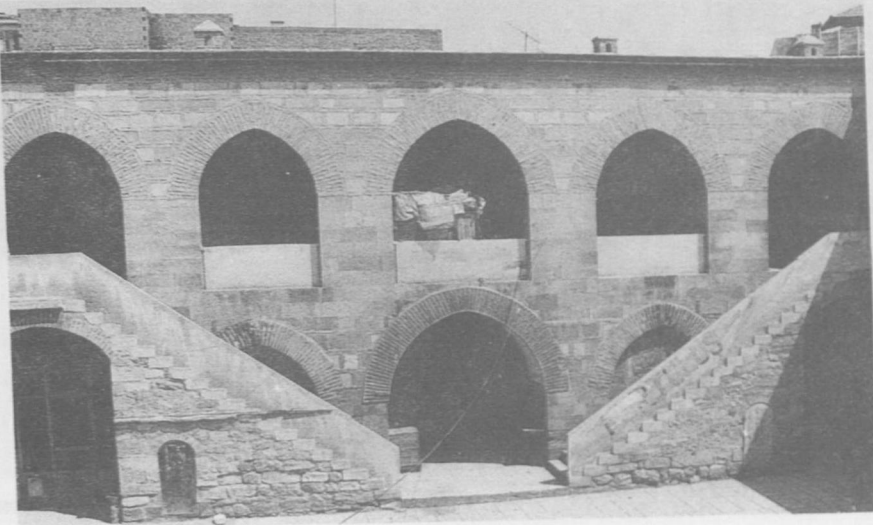
Efendim bugünkü oturum burada sona eriyor. Böylelikle programımızı biraz geç olmakla birlikte tamamladık.

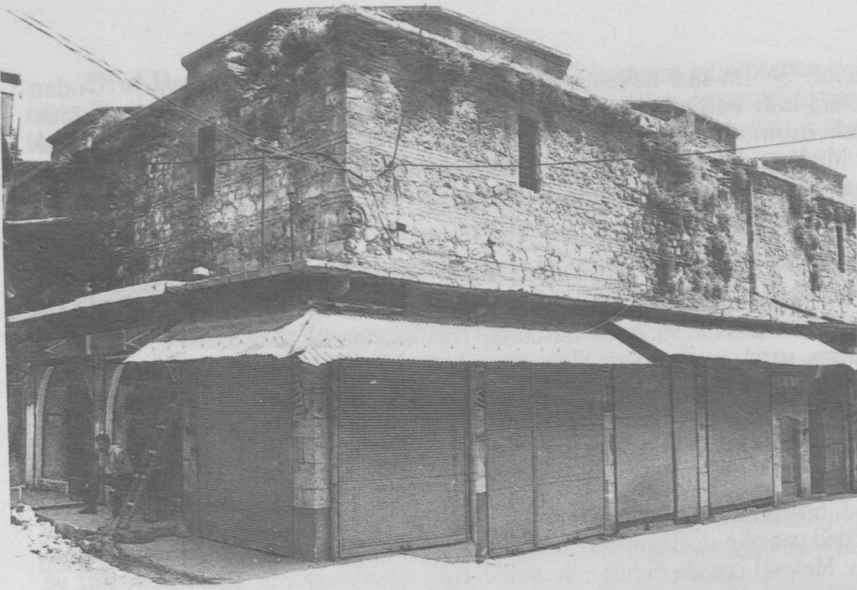
Teşekkür ederim.

Resim 1:
Kastamonu
İsmail Bey
Kervansarayı.

Resim 2:
Kastamonu
İsmail Bey
Kervansarayı.

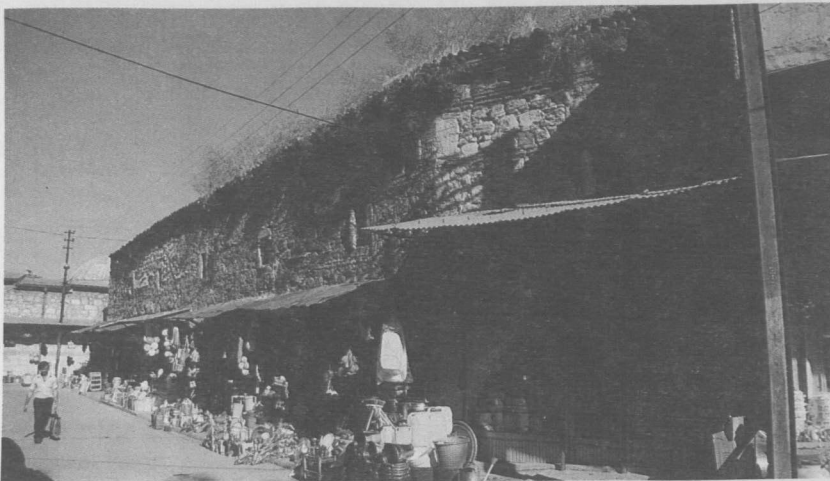

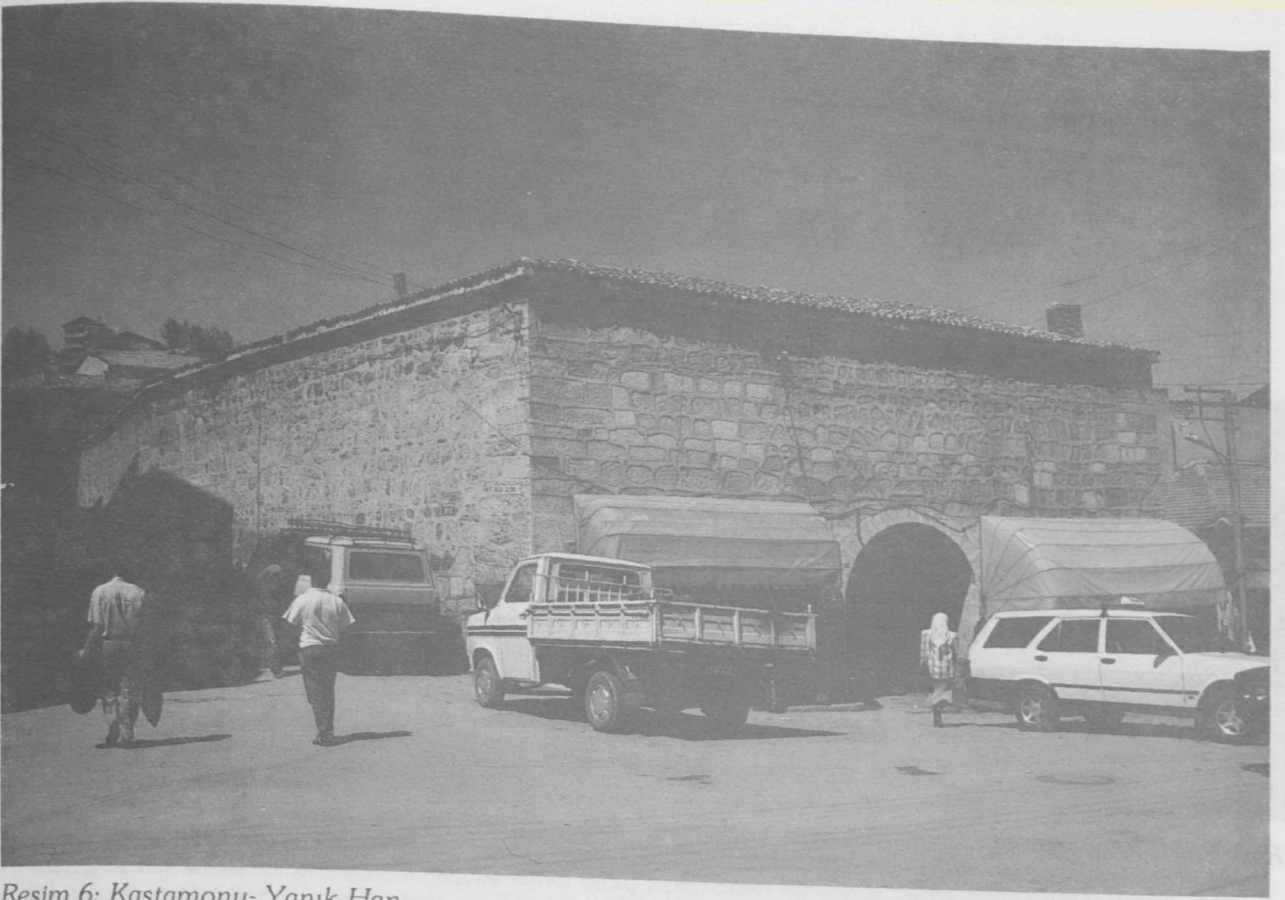
Resim 3: Kastamonu- Bedesten.

Resim 4: Kastamonu- Bedesten

Resim 5: Kastamonu- Balkapanı Hanı.

Resim 6: Kastamonu- Yanık Han.

Resim 7: Kastamonu- Yanık Han.

Resim 8: Kastamonu- Reis'ül-Küttab Hacı Mustafa Efendi Hanı.

Resim 9: Kastamonu- Reis'ül-Küttab Hacı Mustafa Efendi Hanı.